

9. téma

A fonetikus írások

A magyar nyelvészetben használt fonetikus írások

- Setälä-féle (finnugor) átírás
- Magyar egyezményes hangjelölés
- IPA (APhI) írásrendszere
- Nádasy–Siptár-féle átírás

M. egyezm. hangjelölés	Finnugor hangjelölés	IPA hangjelölése	Nádasdy-Siptár
<i>a</i>	<i>ā</i>	ɔ (ɒ)	ɔ
<i>á</i>	<i>ā̄</i>	a:	a:
<i>b</i>	<i>b</i>	b	b
<i>c</i>	<i>ts</i>	ts	t ^s
<i>cs</i>	<i>tš</i>	tʃ	č
<i>d</i>	<i>d</i>	d	d
<i>dz</i>	<i>dz</i>	dʒ	d ^z
<i>dzs</i>	<i>dž</i>	dʒ	j
<i>e</i>	<i>ε</i>	ε	ε
<i>é</i>	<i>ē</i>	e:	e:
<i>f</i>	<i>f</i>	f	f
<i>g</i>	<i>g</i>	g	g
<i>gy</i>	<i>dʹ</i>	ɟ	d ^y
<i>h</i>	<i>h</i>	h	h
<i>i</i>	<i>i</i>	i	i
<i>í</i>	<i>ī</i>	i:	i:
<i>j</i>	<i>j</i>	j	j
<i>k</i>	<i>k</i>	k	k

M. egyezm. hangjelölés	Finnugor hangjelölés	IPA hangjelölése	Nádasdy-Siptár
<i>l</i>	<i>l</i>	l	l
<i>m</i>	<i>m</i>	m	m
<i>n</i>	<i>n</i>	n	n
<i>ny</i>	<i>ń</i>	ɲ	n ^y
<i>o</i>	<i>o</i>	o	o
<i>ó</i>	<i>ō</i>	o:	o:
<i>ö</i>	<i>ö</i>	ø	ö
<i>ő</i>	<i>ō̄</i>	ø:	ö:
<i>p</i>	<i>p</i>	p	p
<i>r</i>	<i>r</i>	r	r
<i>s</i>	<i>š</i>	ʃ	š
<i>sz</i>	<i>s</i>	s	s
<i>t</i>	<i>t</i>	t	t
<i>ty</i>	<i>tʹ</i>	c	t ^y
<i>u</i>	<i>u</i>	u	u
<i>ú</i>	<i>ū</i>	u:	u:
<i>ü</i>	<i>ü</i>	y	ü
<i>ű</i>	<i>ū̄</i>	y:	ü:

M. egyezm. hangjelölés	Finnugor hangjelölés	IPA hangjelölése	Nádasdy-Siptár
<i>v</i>	<i>v</i>	v	v
<i>z</i>	<i>z</i>	z	z
<i>zs</i>	<i>ž</i>	ʒ	ž
<i>á</i>	<i>a</i>	a	á
<i>ā</i>	<i>ā̄</i>	ɔ:	ɔ: (arra)
<i>á</i>	<i>ā̄̃</i>	ã:	ã: (ajánl)
<i>ë</i>	<i>e</i>	e	ë
<i>ē</i>	<i>ē</i>	ɛ:	ɛ: (erre)
<i>m (m̄)</i>	<i>m̄</i>	ɱ	ɱ (hamvas)
<i>n (n̄)</i>	<i>n̄</i>	ɳ	ɳ (hang)
<i>h (χ)</i>	<i>χ</i>	χ	χ (ihlet)
<i>j (j̄)</i>	<i>j̄</i>	ç	ç (kapj)
<i>h (χ)</i>	<i>χ</i>	x	X (Bach)
<i>h (h̄)</i>	<i>h̄</i>	ɦ	ɦ (éhes)
<i>ly</i>	<i>lʹ</i>	ɮ	(A rendszer logikája szerint l ^y lenne)

A Setälä-féle átírás

▲ Papp István: *Leíró magyar hangtan*. Bp., 1966. 31–34.

Molnár József: *A magyar beszédhangok atlasza*. Bp., 1969. 28–29.

E. N. Setälä: Über transskription der finnisch-ugrischen sprachen: *Finnisch-ugrische Forschungen*, 1 (1901): 15–52

Suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus. Helsinki, 1953.

A finomabb átírás alapelvei

1. Összeegyeztettendő a fonetikai pontosságra törekvés és a lényeges nyelvi mozzanatok kitüntetése
2. Jelezni kell a típushangokat (mai terminussal: fonémákat), a hangok időtartamának, erősségének és magasságának relatív fokát.
3. Egy hang — egy betű elve
4. Minden jel — akár betű, akár mellékjel — csak egy meghatározott célra alkalmazható
5. Az átírás alapjául a latin kurzív írás kisbetűi szolgálnak.

Kölcsönzött betűk

1. latin kis nagybetűk (Kapitälchen)

A a A, doB

2. görög betűk (η , β φ , γ χ , δ , ψ)

3. más alfabétumokból (\check{s} , \check{z} , \mathring{a} , \mathring{o})

4. számjegyek (3, 8, 8)

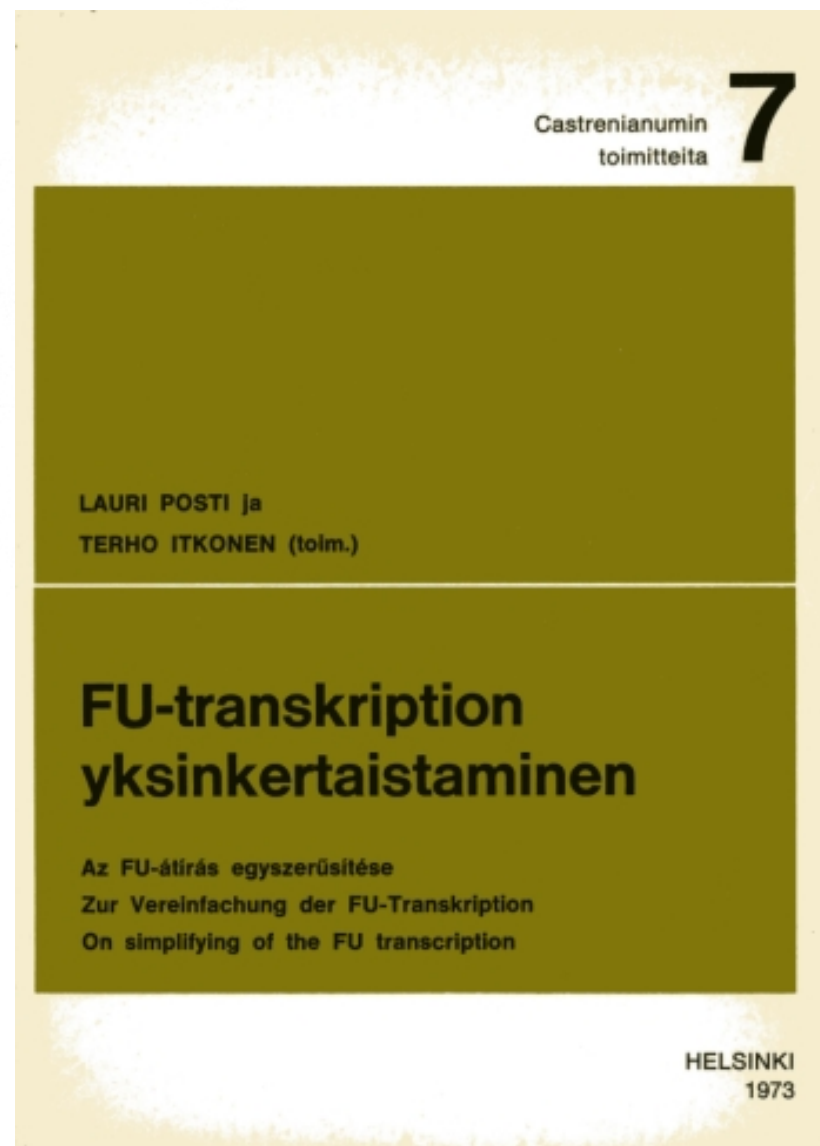
További eszközök

1. Megfordítással alkotott betűk (*ə*)
2. Levágott betűk (*◌̄, ◌̈*)
3. Hiányjel és hehezetjel (*◌̇, ◌̆, p̆, t̆, k̆*)
4. Mellékjelek (*◌̇, ◌̈, ◌̆, ◌̇, ◌̈, ◌̆, ◌̇, ◌̈, ◌̆*)
5. Kisbetűk a sor fölött vagy alatt (*kuk^orica, k_u*)
6. A szótagképzéssel kapcsolatos jelek (*◌̆, ◌̇*)
7. Az időtartam egyes fokozatainak jelei (*^a ǎ, a, à, ā, â*)
8. Hangsúlyjelek
9. Hanglejtés-jelek

PUBLICATIONES
INSTITUTI PHONETICI UNIVERSITATIS HELSINGIENSIS
HELSINGIN YLIOPISTON FONEETTISEN LAITOKSEN JULKAISUJA

* 9 *

SUOMALAIS-UGRILAINEN
TARKEKIRJOITUS

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

åki māsñak vermet āš, magå ešik bele.

Magyar egyezményes hangjelölés

- ▶ Papp István: *Leíró magyar hangtan*. Bp., 1966. 35–38.
- ▶ Deme László: A magyar nyelvjárások hangjainak jelölése. *Magyar Nyelvjárások*, 2 (1953): 18–37.

Molnár József: *A magyar beszédhangok atlasza*.
Bp., 1969. 30.

Alapelvek

egy jel = egy hang

egy jelcsoport = egy hangcsoport

ng:

ing [i] + [ŋ] + [g] = *ing*

ing [i] + [n] + [g] = *in^lg*

homvéd, szímfal, támfa, tömve, vam velem;

konty, rongy, vadnyúl, hölgy

Alapjelek: a helyesírás egy- és többjegyű betűi (*a, á,*

b, cs, gy, dzs)

ä, ë, œ, à, ŋ

Alap- és mellékjelek magánhangzóknál

1. nyílhegy a betű alatt (\acute{a} , \acute{e} , \acute{i} , \acute{e})
2. pont, ill. karika a betű alatt (i , $ü$)
3. hullámvonal a betű alatt (\acute{e})
4. időtartam-jelölés (a , \bar{a} , \grave{a} , \bar{e})
5. diftongusok jelölése (ou , o^u , uo , uo , \acute{ou})

Alap- és mellékjelek mássalhangzóknál

1. nyílhegy a betű alatt (*t̄*)
2. a betű alatti pont (*ṭ*)
3. fent kitett vessző (*l̑, d̑, t̑, s̑, s̑z̑*)
4. hosszúság jelek (*ⁿ, n, [˘]n, nn*)

Mássalhangzócsoportok jelölése

1. Az összeolvadást jelöljük: *eccer* 'egyszer', *láttya* 'látja'.
2. A teljes hasonulást jelöljük: *mekkérdez* 'megkérdez', *othatta* 'ott hagyta'.
3. A zöngéesség szerinti részleges hasonulást általában jelöljük: *uty hatyta* 'úgy hagyta', *hoszt ki* 'hozd ki', *Vazsvár* 'Vasvár'.
4. A képzés helye szerinti részleges hasonulást rendszerint nem jelöljük, pl. *senki*, *ing*, *hamvas*.
5. A jésítéssel részleges hasonulást nem jelöljük, pl. *konty*, *vadnyúl*.
6. Másstalhangzó elíziója esetén az átírás nem jelöli a kiesett hangot, pl. *asz hitte* 'azt hitte', *hosz ki* 'hozd ki'.
7. Jelöljük az egyes nyelvjárásokban megfigyelhető szóvégi másstalhangzó zöngétlenülését (pl. *aD*, *méZ*, ill. *at*, *mész*).

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

Hāāāt, nem keves idejig. Még mēk tudod, árányos, a hotyhijākot, a párászi munkāt, nekiink nágyon-nágyon sok párászi munkānk vót ázelőt, mert ... a vilāgon mindēn hátārbā kápāltunk, még mēg izébe is nē, fenébe nē! Hogy mongyām mā no, mi részēs kápāltunk [...] párásznā kápāltunk felébe, akkor hármādābā, mikor hogy. Ákkor oszt mindég, mindég. Osztt akkor néhá erre csāk este került sor. Este került sor, mém mēg ... édēsanyām ... nyugoggyon, még ákkor ... nem volt ... nekiink szemüveg, de hogy én jobban lāssam eszt e ... szāl utāni hotyhijākot, lēültem az áasztāl sárkārā, osztān ity, hogy még nágyítottām is, nē, de esz csāk titogba volt, oszt, oszt, oszt tuttām várni a hotyhijākot, hoty, ^{hogy} bātrābbān lāttām a ... hoty hā szēmet vészēk fēl, tudod, mer áasztān néccēr ...

IPA (APhi) írásrendszere

- ▶ Bolla Kálmán: *Magyar fonetikai atlasz*. Bp., 1995. 31–56.
- ▶ Bolla Kálmán: A fonetikus írás problémái. In: *Fejezetek a magyar leíró hangtanból*. Szerk. Bolla Kálmán. Bp., 1982. 25–51.

Az IPA honlapja:

<https://www.internationalphoneticassociation.org/>

A teljes IPA-tábla:

<https://www.internationalphoneticassociation.org/content/full-ipa-chart>

Az egyes betűk által jelölt hangokat kimondó IPA Help:

<https://software.sil.org/ipahelp2-1/>

The International Phonetic
Association [ɪntə'næʃənəl
fə'netɪk əsoʊsi'eɪʃn]
= **IPA** [aɪp^hi:ei]

Association Phonétique
Internationale
= **APhI**

IPA Extensions

	025	026	027	028	029	02A
0	ɐ 0250	ɟ 0260	ɥ 0270	ʀ 0280	ʐ 0290	ɕ 02A0
1	ɑ 0251	ɠ 0261	ɱ 0271	ʁ 0281	ʑ 0291	ʦ 02A1
2	ɒ 0252	ɢ 0262	ɲ 0272	ʂ 0282	ʓ 0292	ʣ 02A2
3	ɓ 0253	ɣ 0263	ɳ 0273	ʃ 0283	ʣ 0293	ɗ 02A3
4	ɔ 0254	ɸ 0264	ɴ 0274	ʒ 0284	ʤ 0294	ɗʒ 02A4
5	ɛ 0255	ɥ 0265	ɵ 0275	ɹ 0285	ɻ 0295	ɗɹ 02A5
6	ɖ 0256	ɦ 0266	ɶ 0276	ɺ 0286	ɻ 0296	ɬ 02A6
7	ɗ 0257	ɦ̥ 0267	ɷ 0277	ɺ̥ 0287	ɻ̥ 0297	ɬ̥ 02A7

8	ɸ 0258	ɨ 0268	ɸ 0278	ɽ 0288	ɵ̥ 0298	ɮ 02A8
9	ə̥ 0259	ɻ̥ 0269	ɻ̥ 0279	ɮ̥ 0289	ɮ̥ 0299	ɮ̥ 02A9
A	ɸ̥ 025A	ɨ̥ 026A	ɸ̥ 027A	ɽ̥ 028A	ɵ̥̥ 029A	ɮ̥ 02AA
B	ɛ̥ 025B	ɸ̥ 026B	ɻ̥ 027B	ɽ̥ 028B	ɮ̥ 029B	ɮ̥ 02AB
C	ɹ̥ 025C	ɸ̥ 026C	ɻ̥ 027C	ɮ̥ 028C	ɮ̥ 029C	ɮ̥ 02AC
D	ɸ̥ 025D	ɻ̥ 026D	ɻ̥ 027D	ɮ̥ 028D	ɮ̥ 029D	ɮ̥ 02AD
E	ɸ̥ 025E	ɮ̥ 026E	ɻ̥ 027E	ɮ̥ 028E	ɮ̥ 029E	ɮ̥ 02AE
F	ɸ̥ 025F	ɮ̥ 026F	ɻ̥ 027F	ɮ̥ 028F	ɮ̥ 029F	ɮ̥ 02AF

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

aki ma:ʃnək vermet a:ʃ, maga esik bele.

az e:ʃəkí se:l nɔʃ vita:bɔn
tøb: ɛɛje || etʃ:er ʃɔk eʃ: utɔ
| køzeledet: || elhɔta:rosta:k |

az e:ʃəkí se:l nɔʃ vita:bɔn volt ɔ_nɔp:ɔl | hoc_ket:ø:jyk køzyl | mejiknek vɔn
tøb: ɛɛje || etʃ:er ʃɔk eʃ: utɔʃt pil:ɔntot:ɔk meg | ɔmint køɛɛɛbe burkolo:dzvɔ
| køzeledet: || elhɔta:rosta:k | hoʃ ɔ_vita:ʃt | ɔz ɲeri meg | ɔmejik elø:b_vesi_ra: ɔz
utɔʃt | hoc_køba:ɔ:ɔ:ʃt levɛʃ:ɛ || ɔz e:ʃəkí se:l øs:ɛset:ɛ minden ɛɛje:ʃt | e:ʃ fu:ʃni
køzdet: || de mine:l ɛrø:ʃɛb:ɛn fu:ʃt | ɔz utɔʃ ʃɔk ɔn:a:l sorøʃɔbrɔ foktɔ øs:ɛ
ɔ_køba:ɔ:ɔ:ʃt || ɔz_e:ʃəkí se:l ve:ɣɛ | felɔt:ɔ ɔ_hɔrtʃot || ek:or ɔ_nɔp kylte
mek_ʃugɔrɔit ɔz_utɔʃrɔ | ɔki røvideʃɛn levɛtet:ɛ køba:ɔ:ɔ:ʃt || ɔz_e:ʃəkí se:lnek
teʃa:ʃt | el_kel:et: iʃmɛɛnɛ | hoc_ket:ø:jyk køzyl | ɔ_nɔp ɔz ɛrø:ʃɛb: ||] www.vilagolcso.com

Nádasdy–Siptár-féle átírás

Nádasdy, Ádám–Siptár, Péter: Issues in Hungarian Phonology. *Acta Linguistica Hungarica*, 39 (1989): 3–27.

Nádasdy–Siptár-féle átírás

- Megtartja az IPA-jelet: \mathfrak{O} , ε , \mathfrak{m} , η
- Közelít a magyar helyesíráshoz: \mathfrak{n}^y (az \mathfrak{n} helyett),
 \mathfrak{t}^y (a \mathfrak{c} helyett) + \mathfrak{d}^y (a \mathfrak{j} helyett)
- A magyar helyesírásbeli alakhoz hasonló jelet vezet be:
 $\check{\mathfrak{C}}$ (az \mathfrak{tj} helyett), $\check{\mathfrak{S}}$ (az \mathfrak{f} helyett), $\check{\mathfrak{Z}}$ (az \mathfrak{z} helyett)
- A magyar helyesírásból vesz át betűt: $\ddot{\mathfrak{O}}$ (az \emptyset helyett),
 $\ddot{\mathfrak{U}}$ (az y helyett)

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

oki ma:šnok vermet a:š, mogo ešik bele.

Balatonra utaztábann kurucc dalt dúdolva habcsókot
majszolgatott egészége érdekében az öngól-
specialista futballista kappzsi és satnya atyja. Azt
is mondta némi gúnnyal egy hátgerincét fájlaló
peches sahnak, ki kétt zsák zabját átcipelte a
községen: — Erre mindnyájann képesek
vagyunk! —, és malaczsírt kenve ajánnlotta a
fiatal rókJának: — Lábhozz, te aljas nagy
tyúkvadász! Az a lúdnyak az apáé, hagyi békét
neki! Majd a nála semmivel sem különb, de a
párbajozást kedvelő színvak gondnokhoz
fordult: — Döfi!

IPA (APhI) írásrendszere

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolva habcsókot
majszolgatott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

balatonra utaztában kurucz dalt dúdolva habcsókot
majszolgotot: egészsége érdekében az öngóll-
spetsijolista futbolista kőbzi e:ʃ ʃacɛno ac:ɔ.

Nádasdy–Siptár-féle átírás

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolva habcsókot
majszolgatott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

bolotoŕro utosta:bon kurud^z dol du:dolvo hopčo:kot
majsolgotot: εge:š:e:ge e:rdεke:ben oz öŋgo:l-
špet^si^jolišto fudbolišto kobži e:š šot^yn^yo ot^y:o.

Setälä-féle (finnugor) átírás

Balatonra utaztában kuruc dalt dúdolva habcsókot
majszolgatott egészsége érdekében az öngól-
specialista futballista kapzsi és satnya atyja.

*bălătoŕrâ utâstâbân kurudz dâl dūdolvâ hâptšōkot
mâjsolgâtoť egēšēge ērdēkēben âz öŋgōl-
špetsijâlišťâ fudbâlišťâ kâbži ēš šâtňâ âťâ.*

Magyar egyezményes hangjelölés

Balaton**n**ra utaz**z**tában**n** kuruc**c** dal**t** dúdolva ha**b**csókot
majszolgatott egé**s**zsége érdekében az ö**n**gól-
speci**a**lista fut**t**ballista kap**p**zsi és sat**n**ya at**ty**ja.

*Balato**n**ra utasztában kurudz dal dúdolva hapcsókot
majszolgatott egéssége érdekében az öngól-
speci**ij**alista fudb**a**lista kabzsi és satnya attya.*

Gyakorlás (megoldással)

<http://mnytud.arts.klte.hu/tananyag/hangtan/fonszov.htm>

A megoldandó feladatba bekerülő mondatok forrása:

Bolla Kálmán: *Magyar fonetikai atlasz*. Bp., 1995.

30., 43–51.